

Bezpieczeństwo edukacyjne w Polsce w trzeciej dekadzie XXI wieku. Wybrane aspekty polityki państwa wobec nauczycieli

Educational security in Poland in the third decade of the 21st century.
Selected aspects of the state's policy towards teachers

MARCIN LASOŃ

Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0001-8008-3325>

Abstrakt

Celami artykułu są zdefiniowanie pojęcia bezpieczeństwa edukacyjnego oraz ocena wybranego aspektu polityki państwa wobec nauczycieli i jej znaczenia w zapewnieniu tego bezpieczeństwa w Polsce w trzeciej dekadzie XXI w. Postawiono następujące pytania badawcze: Jak należy definiować bezpieczeństwo edukacyjne? Jaka jest różnica między bezpieczeństwem edukacyjnym a edukacją dla bezpieczeństwa? Jaką politykę w XXI w. prowadzi państwo polskie wobec nauczycieli jako elementu systemu oświaty i zapewnienia bezpieczeństwa edukacyjnego? Dokonano analizy stanu literatury i źródeł poświęconych edukacji dla bezpieczeństwa, danych statystycznych, raportów i innych dokumentów dotyczących m.in. wynagradzania nauczycieli i nakładów na oświatę w Polsce w XXI w. Nie uwzględniono nauczycieli akademickich, która to grupa zasługuje na odrębne badania. Z badań wynika, że: 1) pojęcie bezpieczeństwa edukacyjnego różni się znaczeniem od pojęcia edukacji dla bezpieczeństwa i należy je traktować jako jeden z rodzajów bezpieczeństwa według kryterium przedmiotowego;

2) niskie wynagrodzenia nauczycieli mają bezpośredni wpływ na poziom bezpieczeństwa edukacyjnego; 3) współcześnie niska jakość edukacji jest szczególnie odczuwalna w zakresie braku (nie-wielkiej) odporności narodu na propagandę i dezinformację.

Słowa kluczowe bezpieczeństwo edukacyjne, edukacja dla bezpieczeństwa, nauczyciel, szkolnictwo w Polsce

Abstract The aim of the article is to define the notion of educational security and assessment of a selected aspect of the state policy towards teachers and its importance in ensuring this security in Poland in the third decade of the 21st century. The most important research questions are: How should educational security be defined? What is the difference between educational security and education for security? What policy does the Polish state in the 21st century pursue towards teachers as an element of the education system and ensuring educational security? An analysis was carried out of literature and sources devoted to education for safety, statistical data, reports and other documents concerning, among other things, the remuneration policy of teachers and expenditure on education in Poland in the 21st century. Importantly, academic teachers were not included, which deserves separate research. The main conclusions of the analysis are as follows: 1) educational security is a term different from the concept of education for security and should be treated as one of the types of security according to the objective criterion; 2) low salaries of teachers have a direct impact on the level of educational security; 3) nowadays, the low quality of education is particularly noticeable in terms of the nation's lack of (low) resistance to propaganda and disinformation.

Keywords educational security, education for security, teacher, education in Poland

Wprowadzenie

W czasach rewolucji cyfrowej i nieskrępowanego dostępu do informacji właściwe korzystanie z niej staje się coraz większym wyzwaniem. Konsekwencje tego zjawiska, np. narastająca fala populizmu, popularność teorii spiskowych, a przede wszystkim wykorzystywanie internetu w celu szerzenia propagandy i dezinformacji, skłaniają do refleksji na temat przygotowania państwa (narodu) do mierzenia się z tymi zagrożeniami. Fundamentem tego przygotowania jest edukacja, pozwalająca na skuteczną obronę, opartą na wiedzy, umiejętnościach i kompetencjach społecznych oraz świadomości potrzeby nauki przez całe życie, a w sytuacji nadmiaru informacji – na zdolności dokonywania ich selekcji, weryfikacji oraz krytycznej oceny.

Pojawiła się zatem potrzeba identyfikacji bezpieczeństwa edukacyjnego jako jednej z kategorii bezpieczeństwa rozumianego w aspekcie przedmiotowym. Do tej pory ten termin nie został uwzględniony we wciąż otwartym katalogu rodzajów bezpieczeństwa według kryterium przedmiotowego. Ze względu na podstawową rolę nauczyciela w budowaniu tego bezpieczeństwa warto zidentyfikować i ocenić wybrane aspekty polityki państwa wobec niego we współczesnej Polsce.

Celami artykułu są zdefiniowanie pojęcia bezpieczeństwa edukacyjnego oraz ocena polityki państwa wobec nauczycieli i jej znaczenia w jego zapewnieniu w Polsce w trzeciej dekadzie XXI w. Postawiono następujące pytania badawcze: Jak należy definiować bezpieczeństwo edukacyjne? Jaka jest różnica między bezpieczeństwem edukacyjnym a edukacją dla bezpieczeństwa? Jaką politykę państwo polskie prowadzi w XXI w. wobec nauczycieli jako elementu systemu oświaty i zapewnienia bezpieczeństwa edukacyjnego?

W artykule nie wykorzystano informacji bezpośrednio przekazywanych przez nauczycieli dotyczących ich sytuacji zawodowej i innych aspektów ze względu na subiektywny charakter tych informacji. Oznacza to m.in. pominięcie kwestii związanych z podnoszeniem kwalifikacji zawodowych w ramach kursów, szkoleń itp. Opinie na temat ich jakości są podzielone. Sięgnięto po dane i wyniki badań statystycznych, w których znajdują się informacje dotyczące m.in. wynagrodzeń nauczycieli. W analizie nie uwzględniono nauczycieli akademickich, która to grupa zasługuje na odrębne badania. Potwierdza to publikacja Roberta Borkowskiego, który zajął się wycinkowym opisem tego środowiska i pozostaje mieć nadzieję, że kiedyś przyjrzy mu się w sposób całościowy¹.

Choć wydaje się, że podjęto badania, których wyniki w wymiarze ogólnym mogą być oczywiste, ponieważ powszechnie znana jest maksyma kanclerza Jana

¹ R. Borkowski, *Trąd w gaju Akademosa*, w: *W poszukiwaniu prawdy: księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Janowi Widackiemu*, H.E. Kubiak, M.J. Lubelski (red.), Kraków 2018, s. 107–122.

Zamoyskiego: *Takie będą Rzeczypospolite, jakie jej młodzieży chowanie*, mniej jej kontynuacja: *Nadto przekonany jestem, że tylko edukacja publiczna zgodnych i dobrych robi obywateli*, to warto było je podjąć, ponieważ poszukiwania prawdy w tym wypadku prowadzą do postawienia niezwykle istotnego pytania dotyczącego tego, jakich obywateli potrzebują elity polityczne odpowiadające za państwo polskie.

Bezpieczeństwo edukacyjne – pojęcie i istota

W *Vademecum bezpieczeństwa* nie uwzględniono terminu „bezpieczeństwo edukacyjne”², podobnie zresztą jak „bezpieczeństwo międzynarodowe”. Podano natomiast kilka innych terminów. W ich definicjach można odnaleźć pewne elementy bezpieczeństwa edukacyjnego. Są one zawarte w definicji „edukacji dla bezpieczeństwa”³, która opiera się na wyjaśnieniu pojęć edukacji i bezpieczeństwa. Jak wskazała autorka hasła Ewelina Włodarczyk – to (...) *dziedzina o charakterze interdyscyplinarnym i trudnym do usystematyzowania*⁴. Ważne uzupełnienie tej definicji stanowi stwierdzenie, że edukacja dla bezpieczeństwa jest (...) *fundamentem kształtowania się kultury bezpieczeństwa w społeczeństwie*⁵. Ta zaś ma odzwierciedlenie w postawach, wartościach, normach zachowania, które pozwalają na eliminowanie i ograniczanie zagrożeń oraz przekształcanie wyzwań dla bezpieczeństwa w szanse. Tym samym edukacja dla bezpieczeństwa ma umożliwiać jednostce rozumienie zagrożeń i kształtować umiejętność dostosowania do nich swoich zachowań tak, by te zagrożenia eliminować lub wykorzystywać, zarówno na poziomie jednostki,

² Być może dlatego, że nie czyni tego w literaturze przedmiotu cytowany zazwyczaj w pierwszej kolejności Ryszard Zięba. Na przykład nie wymienia on bezpieczeństwa edukacyjnego pośród rodzajów bezpieczeństwa według kryterium przedmiotowego. Zob. R. Zięba, *Wprowadzenie*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, R. Zięba (red. nauk.), Warszawa 2008, s. 18. Tego pojęcia nie uwzględnili także autorzy publikacji: *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, J. Pawłowski, B. Zdrodowski, M. Kulickowski (red.), Warszawa 2008. Wskazali jednak zagrożenia edukacyjne, a wśród nich m.in. dysfunkcjonalność instytucji edukacyjnych, zarówno szkolnych, jak i pozaszkolnych, oraz bezradność i rezygnację nauczycieli (s. 174–175). Nie ma go również w: *Leksykonie bezpieczeństwa. Wybrane pojęcia*, K. Dziubińska-Wójcik i in. (red.), Kielce 2016.

³ Jak twierdzi Andrzej Pieczywok, pojęcie edukacji dla bezpieczeństwa wprowadzono do terminologii polskiej w latach 1993–1995 w Akademii Obrony Narodowej. Zob. A. Pieczywok, *Bezpieczeństwo jako wartość edukacyjna i badawcza*, w: „*Rodzinna Europa*”. *Europejska myśl polityczno-prawna u progu XXI wieku*, P. Fiktus, H. Małewski, M. Marszał (red.), Wrocław 2015, s. 458.

⁴ Hasło: edukacja dla bezpieczeństwa, *Vademecum bezpieczeństwa*, O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć (red. nauk.), Kraków 2018, s. 279.

⁵ Tamże.

jak i grupowym (narodowym, a nawet międzynarodowym, zależnie od roli, jaką odgrywa jednostka).

Włodarczyk dokonuje przeglądu różnych definicji i podaje, że edukacja dla bezpieczeństwa:

(...) jest ogółem procesów odbywających się w toku samodzielnego działania oraz współdziałania całego społeczeństwa w ramach oddziaływań formalnych i pozaformalnych skierowanych do ludzi (dzieci, młodzieży, dorosłych i starszych), które mają na celu rozwijanie kompetencji umożliwiających: dostrzeganie zagrożeń w otaczającej człowieka rzeczywistości, zapobieganie oraz przeciwdziałanie zagrożeniom wewnętrznym i zewnętrznym, adekwatne reagowanie na wyzwania współczesnego świata, jak również osobisty rozwój jednostki⁶.

Głównym jej celem, jak słusznie zauważa badaczka, ma być kształtowanie postaw podmiotu tak, by rozumiał on potrzebę samokształcenia, uczenia się przez całe życie i współpracy. Jest to niezbędne, by poradzić sobie z zagrożeniami, jakie pojawiają się w przyszłości. Najważniejsze cechy edukacji dla bezpieczeństwa wskazane w tej definicji, użyteczne w dalszej analizie, to:

- procesowość;
- jest to działanie zarówno samodzielne, jak i w ramach społeczeństwa (kooperacyjne);
- jest to oddziaływanie formalne i nieformalne, czyli edukowanie z zakresu bezpieczeństwa niezależnie od tego, kto jest jego organizatorem, a nawet gdy takowego brakuje, ponieważ podmiot czyni to samodzielnie (nacisk na samorozwój);
- obejmowanie wszystkich kategorii wiekowych;
- dostrzeganie zagrożeń bezpieczeństwa, zapobieganie i przeciwdziałanie im, reagowanie na wyzwania z nim związane.

Człowiek wyedukowany w zakresie bezpieczeństwa powinien zatem rozumieć, że jego istotą jest procesowość i wynikającą z tego konieczność ciągłego samodoskonalenia. Ważna jest również powszechna wiedza na ten temat, ponieważ nie wszystkie wartości z nim związane mogą być osiągnięte tylko przez jednostkę – potrzebny jest wysiłek ogółu. Tym samym należy podkreślić niezbędność postawy kooperacyjnej, dostrzegającej wspólnotowość, zaczynając od rodziny, przez społeczność lokalną, naród czy społeczność międzynarodową w wypadku problemów o charakterze globalnym. Z tego względu według Jolanty Martuszeńskiej edukacja dla bezpieczeństwa składa się z następujących kategorii: psychologicznej

⁶ Tamże, s. 282.

(potrzeby), aksjologicznej (wartości), epistemologicznej (teoria poznania) i teleologicznej (cele)⁷.

Edukacja dla bezpieczeństwa wiąże się zatem z dużymi wymaganiami stawianymi wobec obywatela. W ich spełnieniu musi pomagać państwo. W polskich szkołach od 2009 r. jest realizowany przedmiot edukacja dla bezpieczeństwa, który zastąpił przysposobienie obronne. W 2017 r. określono, że w szkołach podstawowej i średniej będzie to 30 godzin lekcyjnych. Poza tym ta tematyka jest poruszana na pierwszych trzech etapach kształcenia (w klasach I–III szkoły podstawowej w ramach kształcenia zintegrowanego, klasach IV–VIII szkoły podstawowej i w szkole ponadpodstawowej na różnych przedmiotach, np. języku polskim czy wiedzy o społeczeństwie). W jej przekazywanie włączają się ponadto różne instytucje państwowe i służby, np. Policja, przez organizację spotkań edukacyjnych z mieszkańcami, w tym z uczniami, oraz organizacje pozarządowe, prowadzące przede wszystkim działalność proobronną, a szerzej na temat bezpieczeństwa. Szczególną rolę tych instytucji i organizacji można dostrzec w zakresie profilaktyki bezpieczeństwa, która (...) powinna obejmować wszelkie działania edukacyjne ukierunkowane na przygotowanie człowieka do efektywnego przeciwstawiania się zagrożeniom oraz wspieranie jego predyspozycji, zainteresowań, zdolności, poczucia własnej wartości, szacunku, empatii i więzi ze społeczeństwem po to, by czuł się on ważnym ogniwem budowania kultury bezpieczeństwa w swoim otoczeniu⁸. Należy zauważyć, że akcentuje się w niej przygotowanie do przeciwstawiania się zagrożeniom oraz rozwój osobisty człowieka (edukację nieformalną, za którą duża odpowiedzialność spoczywa na organizacjach pozarządowych).

Warto przywołać także definicję zarządzania partycypacyjnego bezpieczeństwem. Pojawia się w niej odwołanie do środków edukacyjnych, wykorzystywanych przez zarządzających bezpieczeństwem do osiągnięcia postawionych w tym obszarze celów przez wkład w budowanie środowiska bezpieczeństwa⁹. Tym samym są jednym z pięciu podstawowych środków, obok naukowych, organizacyjnych, prawnych i technicznych. Warto zwrócić uwagę, że środki edukacyjne i naukowe są ze sobą bezpośrednio powiązane. Pozostałe bez efektywnego stosowania tych dwóch nie będą spełniały swojej funkcji, ponieważ odpowiadające za nie podmioty nie będą potrafiły nie tylko ich skonstruować, lecz także się nimi posługiwać. Tym samym

⁷ J. Martuszevska, *Potrzeby edukacji dla bezpieczeństwa społeczności lokalnej – aspekt aksjologiczny, psychologiczny oraz wybrane akty normatywne*, „Acta Politica Polonica” 2019, nr 1(47), s. 70. <https://doi.org/10.18276/ap.2019.47-06>.

⁸ Hasło: profilaktyka bezpieczeństwa, w: *Vademecum bezpieczeństwa*, O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć (red. nauk.), Kraków 2018, s. 544.

⁹ Hasło: zarządzanie partycypacyjne bezpieczeństwem, w: *Vademecum bezpieczeństwa*, O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć (red. nauk.), Kraków 2018, s. 746.

edukacja (szeroko rozumiana, wraz z nauką) warunkuje powodzenie w zarządzaniu partycypacyjnym (również generalnym) bezpieczeństwem. Co za tym idzie, warunkuje sukces w zarządzaniu państwem i narodem, ponieważ bezpieczeństwo jest ich najważniejszą potrzebą, od której zaspokojenia zależą inne.

Takie ujęcie zagadnienia nie jest dominujące w literaturze przedmiotu, ponieważ autorzy przeważnie koncentrują się na edukacji dla bezpieczeństwa jako przedmiocie edukacji¹⁰. W tym wypadku natomiast będzie mowa o zależności pomiędzy poziomem edukacji a bezpieczeństwem państwa/narodu oraz dbałości państwa o system oświaty i wychowania, co należy uznać za podstawowe idee bezpieczeństwa edukacyjnego.

Istnieją jednak prace naukowe, które w pewnym zakresie odnoszą się do tak postawionego problemu. Dla przykładu Artur Banaszak poruszył temat wpływu oświaty i edukacji na bezpieczeństwo społeczne¹¹. Jego najważniejsze ustalenia to:

- dostęp do edukacji i oświaty jest niezbędny dla zapewnienia bezpieczeństwa społecznego, w ramach którego podstawową wartością jest samorozwój. Autor podkreśla, że poziom wykształcenia, w tym dostęp (równe prawo) do niego, determinuje życie jednostki. W przypadku Polski istnieją gwarancje konstytucyjne w tym zakresie;
- dostęp do edukacji i oświaty przekłada się na rozwój jednostki i narodu, a to z kolei na poczucie bezpieczeństwa;
- kryzys gospodarczy z 2008 r. nie wpłynął w Polsce na zmniejszenie środków wydatkowanych na edukację i oświatę, ale według danych Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju w 2010 r. Polska była na szóstym miejscu od końca (na 34 państwa) pod względem wielkości wydatków na jednego uczestnika systemu edukacji szkolnej i szkolnictwa wyższego;
- ważną rolę w procesie edukacji i oświaty odgrywają zajęcia dodatkowe, nieopłacane przez państwo (np. kursy językowe, korepetycje), te w czasie kryzysu gospodarczego były redukowane przez gospodarstwa domowe ze względów ekonomicznych;
- samorządy terytorialne, partycypujące w utrzymaniu systemu edukacji i oświaty, nie otrzymują wystarczającej subwencji i muszą uzupełniać braki z własnych środków, dlatego starają się zmniejszać wydatki na ten system np. przez likwidację mniejszych szkół;

¹⁰ Zob. np. S. Ciupka, *Security issues and security education*, „Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law” 2021, t. 25, nr 4, s. 5–8. <https://doi.org/10.19192/wsfp.sj4.2021.1>.

¹¹ A. Banaszak, *Oświata i edukacja a bezpieczeństwo społeczne*, w: *Bezpieczeństwo społeczne w XXI wieku w ujęciu socjologicznym, pedagogicznym, prawnym i nauk o zarządzaniu*, M. Such-Pyrgiel (red. nauk.), Józefów 2013, s. 139–158.

- środki finansowe przeznaczone na edukację i oświatę powinny być traktowane jak inwestycja państwa (w tym w bezpieczeństwo);
- państwo musi zapewniać równy dostęp do edukacji (co przekłada się na bezpieczeństwo) oraz traktować uczniów indywidualnie, a co za tym idzie – otaczać opieką dzieci z biedniejszych rodzin przez zapewnianie im dostępu do zajęć dodatkowych.

Banaszak skoncentrował się zatem na bezpieczeństwie społecznym, podkreślającym rolę możliwości rozwoju osobistego jako jego fundamentu. Wykazał bezpośrednią relację między bezpieczeństwem a edukacją, w szerszym kontekście niż edukowania jedynie z zakresu bezpieczeństwa.

W sposób jeszcze bardziej ogólny podeszła do tego zagadnienia Marta Łukawska¹², ponieważ chciała udowodnić, że edukacja zapewnia bezpieczeństwo. W pierwszej kolejności wskazała na znaczenie aksjologiczne edukacji. Wpajane uczniom wartości przekładają się na ich decyzje, w konsekwencji – na budowany przez nich świat (jednostki i wspólnoty), a dalej na wartość zdobywanej wiedzy. Główną rolę w procesie edukacji i oświaty odgrywają uczeń i nauczyciel jako osoba przekazująca wiedzę i wykonująca profesję zaufania publicznego. Łukawska odwołuje się do przykładu kształcenia w Polsce przed II wojną światową i efektywności przekazywania wartości patriotycznych i kształtowania takich postaw¹³, czego odzwierciedleniem była walka polskich żołnierzy na wszystkich frontach toczzonej wojny, a następnie opór Polaków wobec władz narzuconych przez ZSRR. To jest według niej jednym z zadań edukacji dla bezpieczeństwa. Powinno być ono jednak realizowane również na innych przedmiotach, np. w ramach przekazywania wartości i wiedzy ważnych dla osiągnięcia bezpieczeństwa energetycznego, ekologicznego czy informacyjnego. Według Łukawskiej wysoki poziom edukacji i przekazywane odpowiednie treści przekładają się na wzrost poczucia bezpieczeństwa jednostki i poziomu bezpieczeństwa państwa, z czym nie sposób się nie zgodzić. Podobnie oczywista jest konstatacja w zakończeniu jej artykułu, zgodnie z którą bardzo dobrze wykształceni ludzie mają szansę dokonać wynalazków ważnych dla obronności państwa, a obywatele wychowani w duchu patriotyzmu będą gotowi do walki za swoją ojczyznę.

Biorąc pod uwagę te rozważania, można wstępnie stwierdzić, że bezpieczeństwo edukacyjne oznacza zdolność narodu/państwa do kształtowania ludzi według

¹² M. Łukawska, *Edukacja jako jeden z gwarantów bezpieczeństwa w Polsce*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” 2016, nr 2(2), s. 142–152. Nie jest to publikacja napisana najlepszym językiem i zawiera pewne błędy, ale sposób ujęcia zagadnienia jest zbieżny z podejściem przyjętym w tym artykule.

¹³ Zob. szerzej: E. Włodarczyk, E. Sadowska-Wieciech, J. Rokitowska, *Edukacja dla bezpieczeństwa. Istota i uwarunkowania*, Kraków 2018, s. 35–44.

panujących w nim ideałów i celów wychowawczych, na każdym poziomie i w każdej formie kształcenia, niezbędnego do ochrony i obrony podstawowych wartości, jakimi są istnienie, integralność terytorialna, suwerenność oraz jakość życia (rozwój społeczny)¹⁴. Nie wyczerpuje to jednak znaczenia tego pojęcia.

Kształtowanie ludzi następuje przez przekazywanie im wiedzy i w ramach procesu wychowawczego. Jest to zatem coś zdecydowanie więcej niż edukacja dla bezpieczeństwa, która według Zdzisława Jezierskiego koncentruje się na przygotowaniach do ochrony przed zagrożeniami i działania w sytuacjach niebezpiecznych, a wywodzi z czasów, kiedy edukacja skupiała się na kwestiach obronnych¹⁵. Terminy „bezpieczeństwo edukacyjne” i „edukacja dla bezpieczeństwa” jednak się łączą, ponieważ akcentują to, co edukacja powinna robić na rzecz bezpieczeństwa w ramach trzech elementów: jednostki, grupy ludzi oraz struktur państwowych i międzynarodowych¹⁶. Jest to proces ciągły, niekończący się ze względu na dynamikę zagrożeń i środków stosowanych do zmagania z nimi. W terminie „bezpieczeństwo edukacyjne” mieści się bowiem również znaczenie terminów „profilaktyka bezpieczeństwa” oraz „zarządzanie partycypacyjne bezpieczeństwem”. Bezpieczeństwo edukacyjne stanowi fundament powodzenia w osiąganiu celów z zakresu polityki bezpieczeństwa w każdym jej aspekcie przedmiotowym. Bez edukacji na wysokim poziomie państwo/naród nie osiągnie odpowiednich zdolności obronnych, nie zapewni obywatelom bezpieczeństwa ekonomicznego, zdrowotnego, informacyjnego, kulturowego czy ekologicznego, wreszcie, odporności państwa/narodu adekwatnej do wyzwań i zagrożeń¹⁷. Jest to podstawowe zadanie edukacji na poziomie narodowym. Przedstawione podejście potwierdza Kazimierz Żegnałek, który celnie stwierdził, że bezpieczeństwo: (...) *zależy przede wszystkim od odpowiednio zorganizowanej i prowadzonej działalności edukacyjnej*¹⁸. Tym samym edukacja narodowa jest podstawowym

¹⁴ Uwzględniono znaczenie terminu „edukacja” według: S. Zalewski, *Polityka bezpieczeństwa państwa a edukacja obronna*, Warszawa 2001, s. 41.

¹⁵ Z. Jezierski, *Powstanie i rozwój edukacji dla bezpieczeństwa jako systemu dydaktyczno-wychowawczego w polskich szkołach*, „Interdyscyplinarne Studia Społeczne” 2017, nr 1(3), s. 7. Por. podobne stanowisko: J. Martuszewska, *Zadania instytucji edukacji dla bezpieczeństwa na potrzeby bezpieczeństwa państwa*, „Kultura–Społeczeństwo–Edukacja” 2020, t. 17, nr 1, s. 403; I. Grabowska-Lepczak, *Edukacja dla bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2017.

¹⁶ A. Pieczywok, *Bezpieczeństwo jako wartość edukacyjna i badawcza...*, s. 460.

¹⁷ Pieczywok wskazuje na odpowiednie dziedziny edukacji dla bezpieczeństwa: polityczną, militarną, gospodarczą, psychospołeczną i ekonomiczną. Zob. tamże. Grabowska-Lepczak uzupełnia je o bezpieczeństwo publiczne i ekologiczne. Zob. I. Grabowska-Lepczak, *Edukacja dla bezpieczeństwa...*, s. 16. Jak widać na tym przykładzie, jest to katalog otwarty i bardzo szeroki, a jego uzupełnianie świadczy nie tylko o procesowości bezpieczeństwa i edukacji, lecz także o fundamentalnym znaczeniu edukacji dla zapewnienia bezpieczeństwa państwa/narodu.

¹⁸ K. Żegnałek, *Dydaktyka edukacji obronnej*, Warszawa 2001, s. 11.

warunkiem bezpieczeństwa. Można zatem mówić o bezpieczeństwie edukacyjnym w kontekście edukacji narodowej, o edukacji dla bezpieczeństwa natomiast jedynie jako o wycinku edukacji narodowej. Wielu autorów utożsamia te dwa pojęcia¹⁹.

Te ustalenia prowadzą do stwierdzenia, że bezpieczeństwo edukacyjne to: zdolność narodu/państwa do budowy, utrzymania i rozwoju systemu oświatowego pozwalającego na kształtowanie ludzi właściwie do panujących w nim ideałów i celów wychowawczych. Odnosi się to do każdego poziomu i każdej formy kształcenia, niezbędnego do ochrony i obrony podstawowych wartości, jakimi są istnienie, integralność terytorialna, suwerenność oraz jakość życia (rozwój społeczny). Zatem jest to zarówno system oświaty, jak i edukacja dla bezpieczeństwa w poszczególnych obszarach przedmiotowych, np. militarnym, społecznym, zdrowotnym, ekologicznym czy kulturowym. W tym ostatnim odgrywa decydującą rolę, ponieważ to edukacja (formalna i nieformalna) jest podstawowym instrumentem do zachowania przez państwo tożsamości kulturowej w warunkach globalizacji i związanej z tym interaktywizacji wartości niesprzecznych z własną tożsamością²⁰. To przez nią państwo zapewnia dostęp do nauki języka, zwyczajów, tradycji, historii czy religii. Tym samym oddziałuje na poczucie tożsamości kulturowej (w wymiarze jednostkowym) oraz narodowej (na poziomie państwowym), co uznaje za najważniejsze części składowe bezpieczeństwa kulturowego²¹.

Warto przyrzeć się bezpieczeństwu edukacyjnemu w Polsce w odniesieniu do nauczyciela, podstawowego podmiotu systemu edukacyjnego, który powinien stale podnosić swoje kompetencje i umiejętności²². Jak podaje Jolanta Martuszevska na podstawie wyników badań środowiska nauczycielskiego, jego najważniejszymi postulatami związanymi z sytuacją zawodową i polityką oświatową w 2019 r. były: godne wynagrodzenia, ograniczenie biurokracji, posiadanie przez nauczycieli kompetencji przedmiotowych, pedagogicznych, psychologicznych i metodologicznych,

¹⁹ Dla przykładu: B.A. Orłowska, *Bezpieczeństwo edukacyjne dzieci cudzoziemskich jako element bezpieczeństwa kulturowego*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2021, nr 3, s. 113. <https://doi.org/10.14746/ssp.2021.3.7>; M. Niewczas, J. Puacz-Olszewska, *Bezpieczeństwo edukacyjne w Polsce – aspekty prawne*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2017, t. 11, nr 2, s. 139–141. <https://doi.org/10.34862/rbm.2017.2.12>; G. Habigier-Pipska, *Bezpieczeństwo edukacyjne jako obszar bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica” 2014, t. 12, nr 151, s. 70–74, z zastrzeżeniem, że stosuje także wąskie ujęcie, ograniczające bezpieczeństwo edukacyjne do szkoły.

²⁰ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2004, s. 26.

²¹ D. Jach, *Wybrane zagadnienia z zakresu bezpieczeństwa kulturowego*, „Wiedza Obronna” 2018, nr 1–2, s. 136. <https://doi.org/10.34752/wvxj-k680>.

²² J. Martuszevska, *Zadania instytucji edukacji dla bezpieczeństwa na potrzeby bezpieczeństwa państwa*, „Kultura–Społeczeństwo–Edukacja” 2020, t. 17, nr 1, s. 405. <https://doi.org/10.14746/kse.2020.17.15.1>.

które są stale rozwijane, czas na samorozwój, selekcja do zawodu. To ma pozwolić nauczycielom na zdobycie autorytetu wśród uczniów, co przełoży się na sukcesy w ich wychowaniu i wspieraniu w rozwijaniu pasji (podtrzymywaniu woli nauki)²³. W dalszej części artykułu zostaną przedstawione wybrane aspekty zawodu nauczyciela i polityki państwa polskiego z tym związanej.

Bezpieczeństwo edukacyjne w Polsce w trzeciej dekadzie XXI wieku z perspektywy polityki państwa wobec nauczyciela

W polskich dokumentach strategicznych są wymienione ważne zadania dla edukacji w obszarze bezpieczeństwa. Dla przykładu autorzy wciąż niezaktualizowanej *Strategii Obronności Rzeczypospolitej Polskiej* z 2009 r. odwołali się do niej dwukrotnie. Wskazali m.in., że w ramach systemu obronności państwa należy realizować zadanie edukacji obronnej i patriotycznego wychowania społeczeństwa²⁴. W nowszej *Koncepcji Obronnej Rzeczypospolitej Polskiej* z 2017 r., w wersji dostępnej dla opinii publicznej, edukację pominięto²⁵. W *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020* jest mowa o edukacji pięciokrotnie. W pierwszej kolejności odwołano się do potrzeby wykorzystania podmiotów systemu edukacji i szkolnictwa wyższego w celu stworzenia systemu obrony powszechnej, w szczególności zwiększania wiedzy i zdolności na rzecz kształtowania bezpieczeństwa narodowego przez promowanie postaw patriotycznych, powinności obywatelskich oraz zachowań prospołecznych, zwiększania odporności na manipulację informacją, wkład w bezpieczeństwo zdrowotne (edukacja zdrowotna, w tym rozwój kultury fizycznej)²⁶. Autorzy tej strategii stosują zatem podejście, o którym mowa w przypadku bezpieczeństwa edukacyjnego. To oznacza, że osoby tworzące dokumenty strategiczne dotyczące bezpieczeństwa są świadome roli edukacji²⁷.

Pomimo tej wiedzy przez wiele lat nie podejmowano działań niezbędnych do zapewnienia bezpieczeństwa edukacyjnego, zwłaszcza w odniesieniu do polityki wynagradzania nauczycieli. Jednym z oficjalnych dokumentów, którego autorzy

²³ Tamże, s. 407.

²⁴ *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, s. 10, 15.

²⁵ *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2017.

²⁶ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*, Warszawa 2020, s. 15, 21, 31.

²⁷ Autorzy dokumentów są jednak niekonsekwentni. Dla przykładu w *Rekomendacjach do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2024, nie ma ani słowa o edukacji.

otwarcie wskazali na ten problem, jest *Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS. Raport końcowy*²⁸. Można tam przeczytać m.in., że:

Jakość kształcenia nadal jednak wykazuje szereg niedoskonałości. Do najważniejszych czynników dla jakości kształcenia można zaliczyć kompetencje nauczycieli i warunki, w których nauczyciele mogliby z nich korzystać, np. dostosowując tempo i metody nauki do potrzeb uczniów i stosując metody aktywizujące, wyznaczane przede wszystkim przez podstawę programową i ramowe plany nauczania. Należy zaznaczyć, że ciągle aktualna jest potrzeba doskonalenia nauczycieli, ale szkolenia nie należą do najskuteczniejszych form doskonalenia²⁹.

W raporcie wymieniono także szereg słabości nauczycieli, m.in. (...) *niewystarczające przygotowanie kandydatów i początkujących studentów do podjęcia nauki na poziomie wyższym*³⁰. Jako główną przyczynę tego stanu rzeczy wskazano nieatrakcyjne wynagrodzenia początkujących nauczycieli. To sprawia, że utrzymuje się selekcja negatywna do tego zawodu: studia nauczycielskie wybiera wielu absolwentów szkół ponadpodstawowych (dawniej ponadgimnazjalnych), którzy mieli niskie wyniki w nauce, a im wyższe osiągnięcia akademickie mają studenci kierunków oferujących specjalizację nauczycielską, tym mniej z nich ją wybiera³¹. Liczba nauczycieli w 2019 r. spadła o 3% w stosunku do 2018 r. i na niektórych lokalnych rynkach pracy stały się zauważalne niedobory kadrowe³². Zjawisko to pogłębiało się w kolejnych latach i jego skutkiem była m.in. praca nauczycieli w więcej niż jednej szkole.

Wspomniana diagnoza jest aktualna także w 2024 r. mimo podwyżek wynagrodzenia, jakie otrzymali nauczyciele po objęciu władzy przez rząd premiera Donalda Tuska w 2023 r. Efekty wprowadzonych zmian mogą być widoczne dopiero w kolejnych latach. W raporcie opublikowanym przez Główny Urząd Statystyczny pt. *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2022/2023*³³ zamieszczono wykres przedstawiający nakłady na edukację w Polsce w latach 2003–2022. Wynika z niego, że w tym okresie spadły z 4% PKB do 3,5% PKB, mimo nominalnego wzrostu z ponad 20 mld zł do ponad 106,3 mld zł³⁴. Na pełnych etatach było zatrudnionych

²⁸ *Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS. Raport końcowy*, Warszawa 2020.

²⁹ Tamże, s. 59.

³⁰ Tamże, s. 66–67.

³¹ Tamże, s. 57.

³² Tamże, s. 59.

³³ *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2022/2023*, Warszawa–Gdańsk 2023.

³⁴ Wszystkie dane za: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2022/2023*, Warszawa–Gdańsk 2023, s. 18–19.

512 100 nauczycieli, większość (56,8%) na stanowisku nauczyciela dyplomowanego (najwyższy poziom awansu). W szkołach podstawowych pracowało 51,7% z ogółu nauczycieli. Dla porównania zgodnie z danymi GUS w roku szkolnym 2019/2020 na pełnych etatach było zatrudnionych 513 900 nauczycieli, większość na stanowisku nauczyciela dyplomowanego (56,1%) oraz mianowanego (19,1%)³⁵. We wcześniejszych latach liczba nauczycieli rosła, choć w niewielkim stopniu. Spadek liczby jest wyraźny, również jeśli weźmie się pod uwagę to, że większość nauczycieli zajmuje stanowiska nauczyciela dyplomowanego i mianowanego, co oznacza, że rozpoczynający pracę stanowią zdecydowaną mniejszość (ok. 20% w 2023 r., w porównaniu z 46% w 2006 r.)³⁶. Jeśli przyjąć, że selekcja negatywna się utrzymuje (a do czasu podwyżek płac nie było powodów, by to się zmieniło), to oznacza to, że wśród nowych nauczycieli jest wielu takich, którzy pracują w tym zawodzie m.in. z powodu braku alternatywy dla nich. W najbliższych latach mogą oni być współrealizatorami polityki oświatowej, a w przyszłości to na nich spocznie główna odpowiedzialność za nią. Jest to związane z tym, że wielu nauczycieli znajduje się już w wieku emerytalnym lub zbliża się do niego.

Zgodnie z danymi z raportu Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju z 2024 r. średnia wieku nauczycieli w Polsce jest jedną z najwyższych wśród badanych państw. Na 40 krajów Polska znajduje się na przedostatnim miejscu, co wynika z braku chętnych do pracy w tym zawodzie wśród młodych ludzi. Odsetek nauczycieli poniżej 30. roku życia spadł z 9,4% w 2013 r. do 4,3% w 2022 r., średnia wieku zaś (uwzględniająca pracujących nie tylko na pełnym etacie) w 2024 r. wynosiła 45,6 lat. Liczba wakatów na początku 2024 r. wynosiła 16 000. Polska znalazła się w gronie 18 państw zmagających się z problemem niedoborów kadrowych, spośród 21, które udostępniły dane na ten temat³⁷. Rośnie przy tym liczba osób odchodzących z zawodu w związku z rezygnacją z pracy, a nie przejściem na emeryturę. Dotyczy to również młodych nauczycieli, którzy rezygnują z pracy niedługo po zatrudnieniu. Autorzy raportu OECD podają, że przyczyną tego stanu rzeczy są nie tylko zarobki. Choć w Polsce nauczyciel jest jednym z najmniej zarabiających w stosunku do nauczycieli w państwach OECD, to zajmuje piąte miejsce od końca pod względem siły nabywczej wypłaty nauczyciela rozpoczynającego karierę, a drugie od końca (za Węgrami) pod względem wynagrodzenia ustawowego.

³⁵ *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2019/2020*, Warszawa–Gdańsk 2020, s. 22.

³⁶ *Nauczyciele w Polsce – podstawowe dane*, <https://nauczyciel2040.pl/wp-content/uploads/2024/10/Diagnoza-Nauczycieli-w-Polsce.pdf>, s. 4 [dostęp: 3 XII 2024].

³⁷ Wszystkie dane za: *Education at a Glance 2024*, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/09/education-at-a-glance-2024_5ea68448/c00cad36-en.pdf, s. 418–432 [dostęp: 3 XII 2024].

Omawiany problem jest związany także ze spadkiem atrakcyjności zawodu wynikającym z towarzyszących jego uprawianiu stresu, biurokracji, ograniczonej autonomii czy długiego procesu awansu zawodowego.

Diagnoza z raportów pokrywa się z ocenami Polaków. Zgodnie z wynikami badań Ipsos z 2024 r.³⁸ system edukacyjny w Polsce oceniło pozytywnie tylko 18% badanych, negatywnie natomiast – 40%. Pośród 30 państw Polska była na szóstym miejscu od końca. Największym problemem okazał się przestarzały program nauczania, co stwierdziło 45% ankietowanych (przy średniej wszystkich państw 29%), na drugim miejscu zaś znalazło się nieodpowiednie przeszkolenie nauczycieli – 32% (przy średniej 27%). Zatem ankietowani w Polsce częściej wskazywali na te dwa problemy niż ankietowani w innych państwach.

Oceny z raportu Ipsos nie są zbieżne z wystawionymi szkolnictwu przez ankietowanych w 2022 r. Według danych z badania CBOS³⁹ ponad 40% dobrze oceniało wówczas poziom kształcenia w Polsce. W ciągu dwóch lat nastąpiła zatem istotna zmiana, co może być związane z tym, że w badaniu Ipsos jako problem polskiej edukacji na trzecim miejscu znalazły się ideologizacja i upolitycznienie. Należy jednak zauważyć, że trend wzrostu ocen negatywnych utrzymywał się przynajmniej od 2008 r. Według badań CBOS 66% oceniało wtedy kształcenie w szkołach podstawowych pozytywnie, w 2022 r. zaś już tylko 48%. Podobnie w szkołach średnich – odpowiednio 63% i 47%. Zatem wspomniana ideologizacja i upolitycznienie mogły tylko przyspieszyć proces negatywnego postrzegania poziomu kształcenia. Jako trzecie z największych wyzwań badani wskazywali problemy kadrowe.

Mimo to wyniki egzaminacyjne polskich uczniów są wysokie, podobnie ich kompetencje w porównaniu z rówieśnikami z innych państw⁴⁰. Jednym z możliwych wyjaśnień tego zjawiska jest rozbudowany rynek korepetycji. Zgodnie z dostępnymi danymi za 2024 r. korzystało z nich co drugie dziecko, a rodzina wydawała na nie rocznie średnio ok. 4000 zł⁴¹ i ta kwota rośnie. Według danych z 2022 r. z korepetycji

³⁸ Wszystkie dane za: *IPSOS Education Monitor 2024. A 30-Country Ipsos Global Advisor Survey*, https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2024-08/Education_Monitor_2024_Ipsos.pdf [dostęp: 3 XII 2024].

³⁹ Wszystkie dane za: *Polskie szkoły 2022*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_002_23.PDF [dostęp: 3 XII 2024].

⁴⁰ *Polscy piętnastolatki w perspektywie międzynarodowej. Wyniki badania PISA 2022*, https://pisa.ibe.edu.pl/wp-content/uploads/2024/06/PISA2022_Polscy-pietnastolatki-w-perspektywie-miedzynarodowej.pdf [dostęp: 3 XII 2024].

⁴¹ *Coraz więcej dzieci korzysta z korepetycji. To ogromny wydatek dla rodziców*, TVP3 Warszawa, 11 III 2024 r., <https://warszawa.tvp.pl/76382566/coraz-wiecej-dzieci-korzysta-z-korepetycji-to-ogromny-wydatek-dla-rodzicow> [dostęp: 3 XII 2024]; *Korepetycje – coraz częstsza forma pomocy*

korzystał co czwarty uczeń⁴². Zgodnie z wynikami analizy OLX z początku roku szkolnego 2023/2024 aż 72% rodziców deklarowało, że ich dzieci korzystają lub będą korzystały z korepetycji. Rynek ofert korepetycji urósł w stosunku do 2021 r. o 42%, co miało związek ze wzrostem popytu oraz chęcią uzyskania dodatkowych dochodów przez nauczycieli i studentów⁴³. Płynie z tego wniosek, że rodzice muszą ponosić koszty dodatkowej edukacji dzieci, aby uzupełnić braki powszechnego systemu oświaty. Trudno przyjąć, by ich intencją było zapewnienie bezpieczeństwa edukacyjnego. Można przypuszczać, że chodzi o zdobycie przez dzieci wykształcenia na poziomie wystarczającym do zapewnienia wysokiego poziomu życia w przyszłości. W związku z dużym popytem oraz inflacją jest to coraz bardziej kosztowne. Według danych GUS koszty usług edukacyjnych wzrosły w 2023 r. o 12,6% (w stosunku do wzrostu o 8,7% rok wcześniej)⁴⁴.

Na koniec warto skonfrontować podane fakty i tezy z zawartością wydane- go w październiku 2024 r. raportu *Nauczyciel_ka 2040. Odważ się myśleć inaczej*⁴⁵. Zgodnie z nim:

- tylko 4% młodych Polaków uznaje zawód nauczyciela za wymarzoną karierę, mimo że 81% ma doświadczenie związane z nauczaniem. Nie jest to dla nich atrakcyjny zawód, ponieważ nie spełnia stawianych przez nich warunków, zwłaszcza finansowych, i ma zbyt mały prestiż;
- 79% młodych ludzi uważa, że nauczyciele zarabiają zbyt mało, a ok. 50% twierdzi, że mają za dużo obowiązków. Po podwyżkach w roku szkolnym 2023/2024 średnie wynagrodzenie nauczycieli jest o 2% wyższe niż średnia krajowa, a nauczycieli rozpoczynających pracę – o 2% wyższe od płacy minimalnej;
- głównym problemem polskiego systemu oświaty jest starzenie się nauczycieli, przy czym w 2024 r. stosunek liczby uczniów do liczby nauczycieli

dla uczniów. Czy są niezbędne?, Jedyńka Polskie Radio, 30 I 2024 r., <https://jedynka.polskieradio.pl/artukul/3326654,Korepetycje---coraz-cz%C4%99stsza-forma-pomocy-dla-uczni%C3%B3w-Czy-s%C4%85-niezb%C4%99dne> [dostęp: 3 XII 2024].

⁴² A. Patyk, *Rynek korepetycji rośnie do niebotycznych rozmiarów. Rodzice wydają średnio 293 zł miesięcznie*, Obserwator Gospodarczy, 9 VII 2022 r., https://obserwatorgospodarczy.pl/2022/07/09/rynek-korepetycji-rosnie-do-niebotycznych-rozmiarow-rodzice-wydaja-srednio-293-zl-miesiecznie/#google_vignette [dostęp: 3 XII 2024].

⁴³ *Rynek korepetycji w Polsce osiągnął stabilizację – analiza OLX*, Newseria Biznes, 20 III 2024 r., <https://biznes.newseria.pl/biuro-prasowe/edukacja/rynek-korepetycji-w-polsce,b89964611> [dostęp: 3 XII 2024].

⁴⁴ *Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w 2023 r.*, „Analizy Statystyczne GUS” 2023, nr 12, s. 42.

⁴⁵ *Nauczyciel_ka 2040. Odważ się myśleć inaczej*, https://nauczyciel2040.pl/wp-content/uploads/2024/10/Raport-Nauczytel_ka2040-1.pdf [dostęp: 3 XII 2024].

plasuje Polskę w środku rankingu państw OECD, co jednak ze względu na wspomniany proces może się zmienić w najbliższych latach, szczególnie w dużych miastach, ponieważ tam nauczycieli już brakuje;

- 82% nauczycieli w Polsce stanowią kobiety i jest to wynik wyższy niż średnia europejska w przypadku starszych klas szkół podstawowych oraz policealnych;
- nie ma aktualnych badań dotyczących wieloletowości nauczycieli, ostatnie zrobiono w 2011 r. i 2013 r. Statystyczny nauczyciel pracował wówczas na 1,25 etatu. W ostatnim okresie odnotowano nieznaczny wzrost liczby etatów i zatrudnianych nauczycieli ze względu na przyjmowanie do szkół dzieci z Ukrainy. Przy tym według danych Ministerstwa Edukacji Narodowej ilość obowiązków nauczycieli w wymiarze godzinowym wzrosła w latach 2019–2023 o 14%, a liczba nauczycieli – o 2,8%;
- mimo że większość nauczycieli deklaruje satysfakcję z wykonywanego zawodu, to tylko 15% chciałoby, by ich dziecko zdecydowało się na taką karierę.

Podsumowując wyniki raportu, należy stwierdzić, że do czynników obniżających satysfakcję z zawodu nauczyciela zalicza się: niskie zarobki, biurokrację, ograniczoną możliwość awansu zawodowego (zajmuje zbyt wiele czasu), niski prestiż zawodu, trudności w relacjach z rodzicami uczniów, niewystarczające wsparcie z ich strony w rozwiązywaniu trudności wychowawczych, stres w pracy i zbyt liczne klasy. Z tego mogą wynikać istotne problemy w realizacji zadań z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa w ramach zapewniania przez państwo bezpieczeństwa edukacyjnego. Za część z tych czynników bezpośrednio odpowiada polityka państwa.

Podsumowanie

Obraz polskiego szkolnictwa, który wyłania się z badań, skłania ku refleksji, że w Polsce w trzeciej dekadzie XXI w. aktualne są ostre słowa głównego bohatera filmu Marka Koterskiego pt. *Dzień świra*. Odzwierciedlają one głębokie rozczarowanie pracą nauczyciela. To rozczarowanie dziś może być udziałem nauczycieli rozpoczynających swoją karierę zawodową, pracujących na jednym etacie, niemających godzin nadliczbowych czy innych dodatków i mieszkających w dużych miastach. A to właśnie ta grupa jest ważna dla przyszłej realizacji zadań państwa z zakresu bezpieczeństwa edukacyjnego, w którego ramach mieści się edukacja dla bezpieczeństwa. Jeżeli państwo nie zadba o nauczycieli, to nie będą oni spełniać swojej funkcji. Bez wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych dotyczących

obronności, zdrowia, kultury, kwestii społecznych, ideologicznych, ekologicznych, energetycznych czy informacyjnych bezpieczeństwo nie może być zapewnione.

Współcześnie konsekwencje słabości edukacji są odczuwane szczególnie w ramach bezpieczeństwa informacyjnego, walki z propagandą i dezinformacją, których nośnikiem jest internet. Ludzie niewyposażeni w podstawową wiedzę oraz umiejętności posługiwania się tym narzędziem stają się ofiarami kampanii propagandowych i dezinformacyjnych, np. wywołujących strach przed wojną, odradzających obronę własnego państwa, antyszczepionkowych, antyekologicznych czy antyukraińskich. Są celami działań przeciwnika, których zadaniem jest wywołanie jak największego podziału społecznego, pozbawienie narodu spójności i tym samym uczynienie go bezbronny wobec zagrożeń, w tym tych kluczowych dla istnienia, integralności terytorialnej i suwerenności państwa. Te wszystkie wartości można utracić bez klasycznie rozumianej wojny, za sprawą niskiej jakości edukacji, która spowoduje poddanie się woli przeciwnika i dobrowolne oddanie suwerenności w zamian za opanowanie wywołanego przez niego chaosu (wygra wojnę o serca i umysły narodu w ramach wojny nazywanej dziś kognitywną).

Bibliografia

Banaszak A., *Oświata i edukacja a bezpieczeństwo społeczne*, w: *Bezpieczeństwo społeczne w XXI wieku w ujęciu socjologicznym, pedagogicznym, prawnym i nauk o zarządzaniu*, M. Such-Pyrgiel (red. nauk.), Józefów 2013.

Borkowski R., *Trąd w gaju Akademosa*, w: *W poszukiwaniu prawdy: księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Janowi Widackiemu*, H.E. Kubiak, M.J. Lubelski (red.), Kraków 2018, s. 107–122.

Ciupka S., *Security issues and security education*, „Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law” 2021, t. 25, nr 4, s. 5–8. <https://doi.org/10.19192/wsfp.sj4.2021.1>.

Czaja J., *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2004.

Grabowska-Lepczak I., *Edukacja dla bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2017.

Habigier-Pipska G., *Bezpieczeństwo edukacyjne jako obszar bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica” 2014, t. 12, nr 151, s. 65–79.

Jach D., *Wybrane zagadnienia z zakresu bezpieczeństwa kulturowego*, „Wiedza Obronna” 2018, nr 1–2, s. 126–151. <https://doi.org/10.34752/wvxj-k680>.

Jezierski Z., *Powstanie i rozwój edukacji dla bezpieczeństwa jako systemu dydaktyczno-wychowawczego w polskich szkołach*, „Interdyscyplinarne Studia Społeczne” 2017, nr 1(3), s. 7–22.

Leksykon bezpieczeństwa. Wybrane pojęcia, K. Dziubińska-Wójcik, R. Niedźwiecki, W. Saletra, A. Zagórska (red.), Kielce 2016.

Łukawska M., *Edukacja jako jeden z gwarantów bezpieczeństwa w Polsce*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” 2016, nr 2(2), s. 142–152.

Martuszevska J., *Potrzeby edukacji dla bezpieczeństwa społeczności lokalnej – aspekt aksjologiczny, psychologiczny oraz wybrane akty normatywne*, „Acta Politica Polonica” 2019, nr 1(47), s. 69–83. <https://doi.org/10.18276/ap.2019.47-06>.

Martuszevska J., *Zadania instytucji edukacji dla bezpieczeństwa na potrzeby bezpieczeństwa państwa*, „Kultura–Społeczeństwo–Edukacja” 2020, t. 17, nr 1, s. 399–410. <https://doi.org/10.14746/kse.2020.17.15.1>.

Niewczas M., Puacz-Olszewska J., *Bezpieczeństwo edukacyjne w Polsce – aspekty prawne*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2017, t. 11, nr 2. <https://doi.org/10.34862/rbm.2017.2.12>.

Orłowska B.A., *Bezpieczeństwo edukacyjne dzieci cudzoziemskich jako element bezpieczeństwa kulturowego*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2021, nr 3, s. 111–125. <https://doi.org/10.14746/ssp.2021.3.7>.

Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2019/2020, Warszawa–Gdańsk 2020.

Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2022/2023, Warszawa–Gdańsk 2023.

Pieczywok A., *Bezpieczeństwo jako wartość edukacyjna i badawcza*, w: „Rodzinna Europa”. *Europejska myśl polityczno-prawna u progu XXI wieku*, P. Fiktus, H. Malewski, M. Marszał (red.), Wrocław 2015, s. 457–480.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, J. Kaczmarek, W. Łepkowski, B. Zdrodowski (red.), Warszawa 2008.

Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w 2023 r., „Analizy Statystyczne GUS” 2023, nr 12.

Vademecum bezpieczeństwa, O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć (red. nauk.), Kraków 2018.

Włodarczyk E., Sadowska-Wieczek E., Rokitowska J., *Edukacja dla bezpieczeństwa. Istota i uwarunkowania*, Kraków 2018.

Zalewski S., *Polityka bezpieczeństwa państwa a edukacja obronna*, Warszawa 2001.

Zięba R., *Wprowadzenie*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, R. Zięba (red. nauk.), Warszawa 2008.

Żegnałek K., *Dydaktyka edukacji obronnej*, Warszawa 2001.

Źródła internetowe

Coraz więcej dzieci korzysta z korepetycji. To ogromny wydatek dla rodziców, TVP3 Warszawa, 11 III 2024 r., <https://warszawa.tvp.pl/76382566/coraz-wiecej-dzieci-korzysta-z-korepetycji-to-ogromny-wydatek-dla-rodzicow> [dostęp: 3 XII 2024].

Education at a Glance 2024, OECD Indicators, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/09/education-at-a-glance-2024_5ea68448/c00cad36-en.pdf [dostęp: 3 XII 2024].

IPSOS Education Monitor 2024. A 30-Country Ipsos Global Advisor Survey, https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2024-08/Education_Monitor_2024_Ipsos.pdf [dostęp: 3 XII 2024].

Korepetycje – coraz częstsza forma pomocy dla uczniów. Czy są niezbędne?, Jedyńka Polskie Radio, 30 I 2024 r., <https://jedyinka.polskieradio.pl/artukul/3326654,Korepetycje---coraz-cz%C4%99stsza-forma-pomocy-dla-uczni%C3%B3w-Czy-s%C4%85-niezb%C4%99dne> [dostęp: 3 XII 2024].

Nauczyciel_ka 2040. Odważ się myśleć inaczej, https://nauczyciel2040.pl/wp-content/uploads/2024/10/Raport-Nauczyciel_ka2040-1.pdf [dostęp: 3 XII 2024].

Nauczyciele w Polsce – podstawowe dane, <https://nauczyciel2040.pl/wp-content/uploads/2024/10/Diagnoza-Nauczycieli-w-Polsce.pdf> [dostęp: 3 XII 2024].

Patyk A., *Rynek korepetycji rośnie do niebotycznych rozmiarów. Rodzice wydają średnio 293 zł miesięcznie*, Obserwator Gospodarczy, 9 VII 2022 r., https://obserwatorgospodarczy.pl/2022/07/09/rynek-korepetycji-rosnie-do-niebotycznych-rozmiarow-rodzice-wydaja-srednio-293-zl-miesiecznie/#google_vignette [dostęp: 3 XII 2024].

Polscy piętnastolatkowie w perspektywie międzynarodowej. Wyniki badania PISA 2022, https://pisa.ibe.edu.pl/wp-content/uploads/2024/06/PISA2022_Polscy-pietnastolatkowie-w-perspektywie-miedzynarodowej.pdf [dostęp: 3 XII 2024].

Polskie szkoły 2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_002_23.PDF [dostęp: 3 XII 2024].

Rynek korepetycji w Polsce osiągnął stabilizację – analiza OLX, Newseria Biznes, 20 III 2024 r., <https://biznes.newseria.pl/biuro-prasowe/edukacja/rynek-korepetycji-w-polsce,b89964611> [dostęp: 3 XII 2024].

Inne dokumenty

Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS. Raport końcowy, Warszawa 2020.

Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2017.

Rekomendacje do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2024.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020, Warszawa 2020.

Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2009.

Dr hab. Marcin Lasoń, prof. UAFM

Profesor Uniwersytetu Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie. Prowadzi badania w dyscyplinach stosunki międzynarodowe i nauki o bezpieczeństwie. Autor ponad 100 publikacji (książek, artykułów, rozdziałów) dotyczących tej problematyki, w szczególności na temat wykorzystania sił zbrojnych jako instrumentu polityki zagranicznej i bezpieczeństwa państwa, polityki bezpieczeństwa Polski i Nowej Zelandii oraz sił i działań specjalnych. W 2017 r. odbył staż naukowy w Narodowym Centrum Studiów nad Pokojem i Konfliktami Uniwersytetu Otago w Nowej Zelandii. W latach 2016–2023 redaktor tematyczny czasopisma „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”. Realizuje liczne przedsięwzięcia z zakresu społecznej odpowiedzialności nauki, na poziomie zarówno lokalnym, jak i ogólnopolskim. Członek rady Fundacji SPRZYMIE-RZENI z GROM.

Kontakt: mlason@uafm.edu.pl